
Атанас Дерменджиев, Пламен Парашкевов/
Atanas Dermendzhiev, Plamen Parashkevov

ЧЕРНОМОРСКИЯТ РЕГИОН КАТО ЕМАНАЦИЯ НА ГЕОГРАФСКАТА (БЕЗ)КОНФЛИКТНОСТ

The Black Sea Region as an Emanation of the Geographic (Non)Conflictedness

The upheaval of geopolitical layers in 1990s in a global scale introduced considerable changes in the relations between the particular geo-spaces. This process is a specific challenge for the Black Sea region because of the historical heritage of contradictions, territorial, ethnical and religious problems, forming the notion of its contradistinction – countries at a different level of social and economic development, independent countries, unrecognized territories, various interests and antecedences. The approval of BSEC as an international organization confirmed the readiness of the Black Sea countries to look for ways for effective regional relationship.

Разместването на геополитическите пластове през последното десетилетие на миналия век в световен мащаб внася съществени изменения в отношенията между отделните геопространства. Самите те са поставени пред необходимостта да намерят своята политико-географска идентичност във формиращата се нова геополитическа архитектура на света. За Черноморския регион този процес се оказва особено предизвикателство. До края на 80-те години през неговата територия преминава границата, която разделя южния фланг на НАТО от Варшавския договор и предопределя характера на външноикономическите отношения. Относителната стабилност и сигурност се базират на равновесието на интересите и силите на двата военнополитически блока. Краят на тяхното противопоставяне извежда в регионалните отношения дълго потискани стари съперничества, исторически наследени противоречия, териториални, етнически и религиозни проблеми (руско-чеченския конфликт; сложните политически отношения между Армения и Азербайджан, свързани със статута на Нагорни Карабах; сепаратистките

настроения в Абхазия и Южна Осетия на територията на Грузия; бъдещето на Приднестровието; руско-украинските противоречия, свързани с принадлежността на Крим и о. Тузла, правата на руското население; спазването на правата на етническите малцинства и кюрдския въпрос в Турция). Тяхната перманентна проява във времето възпрепятства разгръщането на конструктивната роля на региона в евразийското пространство.

Неговото разположение между колосалните запаси от нефт и газ на Русия и Каспийско море, от една страна, и главните центрове на потребление на Запад, от друга, го превръщат в основна транзитна зона, в която съвсем разбираемо се фокусират множество интереси. В тази качествено нова ситуация страните от Черноморския басейн се опитват да предадат на своите географски пространства максимална тежест във формиращите се транспортни, енергийни и комуникационни връзки между Запада и Изтока, което допълнително подчертава конфликтната натовареност на междудържавните отношения в тази част на света.

Турция оценява ситуацията като възможност да укрепи и разшири икономическото и политическото си влияние в региона и да се превърне в регионална и субрегионална сила. В икономическата област нейните интереси са насочени към всички черноморски държави, включително и руските пазари. По отношение на политическата сфера тя акцентира главно на Балканите и най-вече на Задкавказието, където се надява да представи своя опит и модел на развитие. В стремежа си да утвърдят самостоятелността си спрямо Русия новите суверенни държави от Кавказко-Централноазиатския регион поддържат все по-интензивни връзки със своите южни съседи – Иран и Турция, които имат ключово геополитическо положение. По този начин Турция се превръща в основен конкурент на Русия в борбата за господство на пазарите в бившите съветски републики в Централна Азия и Задкавказието. Същевременно тя се явява пресечна точка на комуникациите между Балканите, Черноморския регион, Кавказ, Източното Средиземноморие, Близкия изток и Централна Азия, което ѝ придава изключително геополитическо значение и я превръща в претендент за регионален лидер (Калфова, 2003).

От друга страна, тревогите на Москва от нарастващата роля на Турция в субрегиона кара Русия да търси възможности за запазване на влиянието ѝ върху повечето посткомунистически страни като условие за връзка с широките пазари на черноморското икономическо пространство. Заедно с това тя се стреми да поеме ролята на посредник за транспортирането на природен газ и нефт от Централна Азия и Задкавказието за Западна Европа и Средиземноморието. Гърция от своя страна издига идеята за отваряне към Средиземно море, както и за установяване на по-тесни връзки и сътрудничество между Балканско-Черноморския регион и Европейския съюз (Христакудис, 2002). Украйна и Румъния търсят по-широки пространствени параметри с направление към Дунавския басейн и Централна Европа.

Посочените по-горе разнопосочни интереси на страните от региона съвсем естествено детерминират и съответните пространствени направления на

външнополитическите им отношения, които най-често са фокусирани извън обхвата на Черноморския басейн. Това е реалност, продиктувана от притегателния потенциал на европейската интеграционна общност, който води до отслабване на търговско-икономическите връзки между страните от региона. Резултат от „демонстрационния ефект“ е както последното разширяване на ЕС на изток (началото на 2007 г.), включващо присъединяването на България и Румъния, така и преориентацията на икономическите отношения и на страните от постсъветското пространство. Докато в началото на 90-те години техен естествен притегателен център е руската икономика, от средата на десетилетието с бързи темпове нарастват взаимоотношенията им с ЕС (Таблица 1) за сметка на тези с Русия (Таблица 2).

Таблица 1.

Дял на ЕС-15 и страните от Централна и Източна Европа в износа и вноса на страните от постсъветското пространство, членки на ОЧИС (%)

Страни	ЕС		Изменение	Централна и Източна Европа		Изменение
	1997	2002		1997	2002	
Износ						
Азърбайджан	10,4	48,3	+37,9	1,2	8,1	+6,9
Армения	32,3	29,7	-2,6	0,4	3,5	+3,1
Грузия	6,9	29,1	+22,2	8,4	1,8	-6,6
Молдова	13,7	37,3	+23,6	8,8	10,0	+1,2
Русия	33,2	34,9	+1,7	12,6	12,2	-0,4
Украйна	15,0	21,3	+6,3	10,9	12,1	+1,2
Внос						
Азърбайджан	12,9	28,8	+15,9	2,7	3,3	+0,6
Армения	19,8	22,8	+3,0	4,1	1,8	-2,3
Грузия	22,4	28,7	+6,3	8,5	9,7	+1,2
Молдова	20,0	34,1	+14,1	18,6	20,2	+1,6
Русия	36,9	46,8	+9,9	10,1	4,3	-5,8
Украйна	19,7	28,9	+9,2	11,1	11,6	+0,5

По Шмелев и др., 2006 г.

Таблица 2.

Дял на Русия в общия обем на износа и вноса на страните от постсъветското пространство, членки на ОЧИС (%)

Страни	Износ		Изменение	Внос		Изменение
	1997	2002		1997	2002	
Азърбайджан	23,1	4,0	-19,1	19,1	16,6	-2,5
Армения	27,1	11,1	-16,0	42,2	9,5	-14,7
Грузия	28,7	21,1	-7,6	13,4	12,6	-0,8
Молдова	58,2	42,1	-16,1	28,5	25,6	-2,9
Украйна	24,1	18,0	-6,1	45,3	34,6	-10,7

По Шмелев и др., 2006 г.

Интеграционното взаимодействие в рамките на региона е поставено на изпитание и от съществените различия в социално-икономическия потенциал на страните, партниращи си в рамките на ОЧИС. Синтезът на определена група показатели чрез метода на балната оценка (Таблица 3) позволява те да бъдат обособени в три основни групи (Фиг.1). В първата група отнасяме Русия, Украйна, Турция и Гърция. Те са със значителен социално-икономически потенциал. Докато при първите три държави той е определен от величината на природоресурсния и демографския компонент, при Гърция се дължи на по-високата степен на социално-икономическо развитие.

Таблица 3.
Социално-икономически потенциал на страните от ОЧИС*

Държава	Територия	Население	ИЧР	БВП	БВП на човек	Природни ресурси	Бална оценка
Азърбайджан	2	2	4	2	1	3	14
Албания	1	1	4	1	2	1	10
Армения	1	1	4	1	1	1	9
България	3	2	5	3	3	3	19
Грузия	2	1	4	1	1	1	10
Гърция	3	3	6	5	6	3	26
Македония	1	1	4	1	2	1	10
Молдова	1	1	3	1	1	1	8
Румъния	4	4	5	4	4	3	24
Русия	6	6	4	6	5	6	33
Сърбия и Черна гора	3	2	4	3	3	3	18
Турция	5	5	4	5	5	3	27
Украйна	5	5	4	4	1	6	25

* Собствени изчисления:

Бални оценки по компоненти (от 1 до 6 т.):

- 1 т. – много ниска;
- 2 т. – ниска;
- 3 т. – средна;
- 4 т. – сравнително висока;
- 5 т. – висока;
- 6 т. – най-висока.

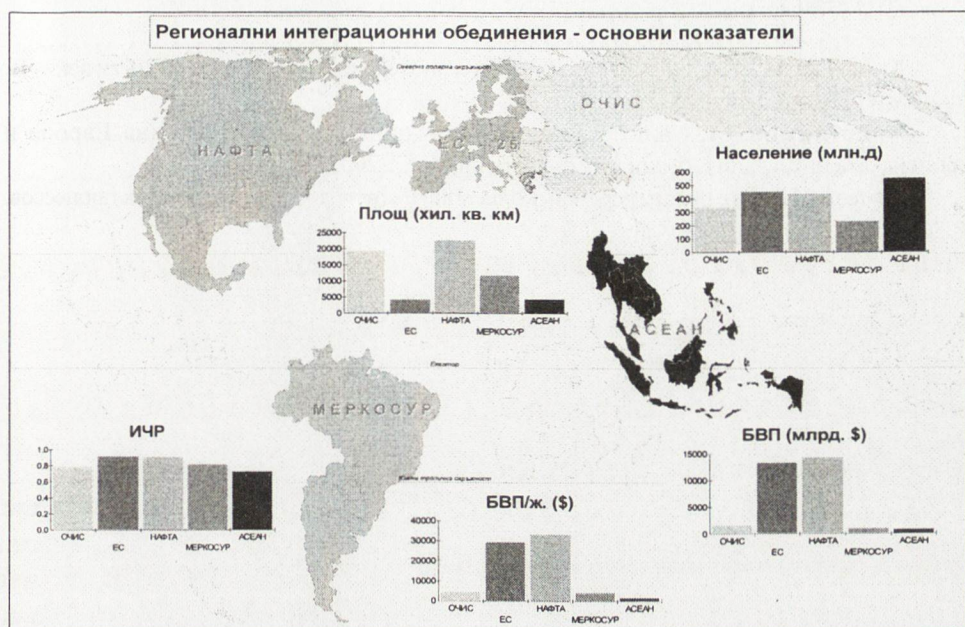

Фиг.1

Втората група включва Румъния, България, Сърбия и Черна гора. Те имат БВП на човек от населението, близък до средния за Черноморския регион, но значително по-нисък от средния за ЕС. Стойностите на индекса на човешко развитие нареждат България и Румъния на второ и трето място в общността след Гърция. По този показател те попадат в групата на държавите с високи нива на човешко развитие. Към третата група – страни с ниска степен на социално-икономическо развитие и природоресурсен потенциал, се отнасят Македония, Албания, Азербайджан, Грузия, Армения и Молдова.

Освен това по абсолютен размер на БВП общността е на сериозна дистанция от регионалните общности на икономически развитите страни, каквито са НАФТА и ЕС-25 (Фиг. 2.). Съпоставени с посочените регионални общности, страните членки са на сравнително ниско равнище на развитие (като изключим Гърция), което се потвърждава и от данните за БВП на човек от населението (Фиг.1.). За девет от страните той е по-нисък от средния за ОЧИС – между седем и осем пъти по-малък от средния за ЕС и НАФТА. Сравним е с този на страните от МЕРКОСУР (Фиг. 2.). Сходната степен на социално-икономическо развитие се потвърждава и от индекса на човешко развитие. Средната стойност на този показател (Фиг. 1.) поставя региона в по-добро положение единствено спрямо АСЕАН. От всички страни само Гърция има индекс, сравним с този на развитите западноевропейски държави. Не съществува и пряка зависимост между размера и демографския потенциал на регионалната общност, от една страна, и нивото на социално-

икономическо развитие, от друга (вж. Фиг. 2). Въпреки значителния изходен ресурсен потенциал, регионът се характеризира с ниска ефективност на неговото използване. Такова равнище на икономическо развитие затруднява осъществяването на активно регионално сътрудничество.

Фиг. 2

Направената констатация потвърждава представата за Черноморския басейн като зона на контрасти – страни с различна степен на социално-икономическо развитие, признати държави и непризнати територии, разнопосочни интереси и приоритети. Не би било правилно обаче съществуващата контрастност да бъде изведена като константна величина, детерминираща конфликтната същност на региона. За това свидетелстват усилията на страните да намерят подходяща форма за регионален диалог. Техен конкретен резултат е формирането и институционалното развитие на Организацията за Черноморско икономическо сътрудничество. С утвърждаването на ЧИС като формална международна регионална организация тя заема своето място сред най-големите регионални общности по територия и демографски потенциал, което за международния бизнес означава наличието на огромен пазар с население от 337 млн.д. и територия от 19,315 млн.кв.км. Значението ѝ обаче далеч надхвърля икономическите рамки. Нейното съществуване е индикатор за готовността на черноморските страни да търсят пътища за ефективно регионално общуване, насочено към преодоляване на съществуващите огнища на напрежение

и конфликти, нерешените гранични и териториални спорове, национални и етнически противоречия, междурелигиозно съперничество и вражди.

ЛИТЕРАТУРА

Калфова, М. “Каспийският възел” и Балканите през 90-те години на 20-ти век. – В: http://www.balkans21.org/2003_3/.

Христакудис, А. Многостранното сътрудничество в Югоизточна Европа и европейската интеграция – история и съвременност. С., 2002.

Шмелев, Н. и др. Европа перемен. Концепции и стратегии интеграционных процессов. М., 2006.